

Marc Sogues Marco, *Oferint flors al sol. Estudi i edició crítica del Cicle de[ls] rams de Francesc Fontanella*, Alacant / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2022, 185 p., ISBN: 978-84-9191-217-0.

Ja fa uns quants anys que s'intenta que l'obra de Francesc Fontanella —i el nostre barroc literari en general— tingui un espai propi dins l'imaginari literari col·lectiu. De mica en mica, sembla que aquesta tasca s'aconsegueix. Dic de mica en mica perquè, si bé hi ha algunes publicacions que apunten a una mena de democratització del barroc literari més enllà dels cercles acadèmics, encara sembla que plani una certa sensació —i se'm permeti ser així de vague— que són uns textos (i uns contextos) que ja no és que visquin clausurats dins l'acadèmia, sinó que sembla que viuen clausurats dins els papers (i gairebé dins les converses privades) dels dos o tres especialistes en la matèria —tirant llarg— que hi pugui haver a cada universitat. Una mostra de tot això és que un volum com el que ens ocupa, *Oferint flors al sol. Estudi i edició crítica del Cicle dels rams de Francesc Fontanella*, firmat per Marc Sogues i publicat en una col·lecció de divulgació perfectament acadèmica i dedicada a la literatura catalana, encara s'hagi d'obrir amb unes pàgines dedicades a la «Vida i obra de Francesc Fontanella» (p. 19-27). Això, és clar, no és tant un error de perspectiva del curador del volum, com la resposta que encara sembla que s'hagi de donar davant d'un context que fa pensar que els lectors d'un volum de la «Biblioteca Sanchis Guarner» potser no coneixen (ni tenen més o menys a mà) els trets principals de la biografia i l'obra de Francesc Fontanella. Amb tot, en aquest apartat, Sogues ja aprofita per introduir una de les tesis del llibre: caldria situar la composició dels poemes del *Cicle dels rams* en algun moment posterior a l'establiment de Fontanella a Perpinyà, en contra de la suposició de Maria Mercè Miró de datar-los entorn de 1640.

Després, el llibre, pròpiament, s'organitza en les dues parts esperables: «Una aproximació crítica al *Cicle dels rams*» i l'edició dels poemes de les dues parts del cicle.

A l'aproximació crítica se'ns argumenta l'existència del cicle de poemes com a tal. La constatació de la seva mera existència i la seva delimitació, doncs, ja és una de les aportacions més importants del volum. Sogues fa anys que treballa amb les cartes poètiques de Fontanella, i així li ho hem anat seguint en els diversos papers sobre el tema que ha anat publicant —resultat de la seva tesi doctoral, per fi consultable en línia, *Les cartes poètiques de Francesc Fontanella: estudi i edició crítica*, defensada a principis del 2019. Ara bé, aquest és el primer cop que les podem llegir seguides i convenientment editades i anotades, i, per tant, és el primer cop que en podem valorar la importància com a conjunt. També podem començar a valorar la importància de l'escriptura per cicles o conjunts de poemes en l'obra de Fontanella, cosa que fins ara, si bé no era una qüestió desconeguda, sí que la teníem bastant desfigurada. Anteriorment, Miró, en la seva edició de la poesia de Fontanella de 1995, ja havia proposat la relació que hi podia haver entre molts dels poemes que Sogues estableix com a pertanyents al cicle, tanmateix és una relació que queda establerta molt breument en un parell de llocs de la introducció a *La poesia de Francesc Fontanella*. Sense entrar-hi, més enllà de per establir una primera taxonomia del l'obra, Miró emmarca aquest conjunt sota l'etiqueta (insuficient) de «Poesies que contenen referències a persones i llocs del Rosselló». Sogues anomena aquest conjunt *Cicle dels rams*, i fa la feina d'establir-lo en vint-i-nou cartes poètiques (setze la primera part i tretze la segona) que Fontanella hauria enviat a Maria Teresa Ham, essent monja, amb motiu de la seva convalescència després d'unes purgues.

Una de les feines remarcables de Sogues és l'establiment dels elements que ajuden a donar coherència al conjunt. Sogues delimita les petites seqüències unitàries que hi ha dins les dues parts i els vincles temàtics que uneixen les peces de cada part, i també les repeticions i vincles que hi ha entre la primera part i la segona del cicle; són: 1) «el tema de la identitat de l'autor i de la destinatària dels textos» —hi tornaré una mica més avall—, 2) «la particular devoció del jo poètic per la dama a qui s'adreça [...] a mig camí entre la complicitat amistosa i la veneració amorosa» —a la qual cosa cal afegir, com escriurà més endavant, que «l'experiència amorosa és sempre referida amb un cert distanciament irònic» (p. 47)—, i 3) «el propòsit lúdic» dels textos i la voluntat de «proporcionar-li [a la destinatària] algun tipus d'entreteniment durant la convalescència» (p. 37). És en relació al primer punt que Sogues fa un esforç més gran per establir la coherència del conjunt; ho desplega a «2.3.1 Un ball d'identitats». En una primera lectura, faria la impressió que en aquests textos hi participen fins a vuit (*noms de*) personatges diferents per part de l'emissor i més de deu pel que fa a la destinatària. Sogues, a partir dels elements del text, s'encarrega d'establir les identitats i màscares entre els personatges de l'emissor i els de la destinatària de manera absolutament

versemblant i argumentada, tot situant aquest joc dins el marc de la cosa barroca: «dins la cosmovisió barroca —escriu—, l'existència no és sinó aquest ball de màscares que configura una identitat inestable, mudable, canviant i sempre susceptible d'una nova transformació» (p. 45). De passada, tot plegat ens demostra que el joc literari no era només cosa de Fontanella, sinó que havia de ser correspost per la destinatària dels textos, que havia de dominar tant els referents literaris, com els jocs d'identitats, com el to i (com a mínim), en la justa mesura, el corrent de tradició literària epistolar que feia que aquelles cartes acompanyades de presents existissin.

Un altre esforç gran que fa Sogues és intentar perfilar aquesta tradició epistolar i poètica en què s'insereixen els textos; ho fa a «2.4.1 Els models formals» i especialment a «Entre la carta inserida i la carta poètica». El seu propòsit és constatar que, més enllà de les diverses tradicions epistolares que arrenquen, resumint molt, de les cartes en prosa llatines i les cartes en vers i que arriben a la proliferació de les «cartes inserides dins altres gèneres literaris», molt esteses al llarg del XVII, hi ha «uns espais dins la literatura epistolar que, malgrat les múltiples contaminacions creuades [...] constitueix una parcel·la pròpia dins el vast panorama de l'epistolaritat literària dels segles XVI i XVII en l'àmbit hispànic» (p. 71). Es tracta d'un espai que no trobaria el seu lloc en les taxonomies establertes per la bibliografia sobre el tema, un «espai heterogeni i divers, encreuament de codis, on s'incardinarien les cartes poètiques de Fontanella» (p. 72). Si tenim en compte que l'obra epistolar de Fontanella suposa «una quarta part del corpus poètic de l'autor» (p. 17), la precisió era del tot necessària.

El darrer punt destacable de l'apartat dedicat a l'aproximació crítica al *Cicle dels rams* és la «12.5 Base històrica i datació dels textos». Contra les datacions prèvies que havia proposat Miró per a algunes de les cartes (I: VII i II: IV, XII, «anteriors a 1941», i entorn de 1940, pel que fa a les set cartes escrites completament o parcialment en prosa), Sogues proposa datar-les, a partir d'elements pertanyents als textos, en l'època perpinyanesa de Fontanella. Amb tota versemblança, Sogues planteja que «els textos s'han de datar amb posterioritat a 1657, quan Fontanella en tenia trenta-cinc i ingressà en l'orde dels dominics al convent de Sant Jaume de Perpinyà» (p. 78). Per establir aquesta datació, Sogues recorre, primer, a l'ús de gal·licismes, «molt restringit fora de les nostres cartes» (p. 76). Després, aprofita un element intertextual, la referència a l'episodi de Oronte i Talestris, de la *Cassandre*, novel·la francesa de La Calprenède, publicada en deu volums entre 1642 i 1650; això el porta a l'evidència que els textos no poden ser, és clar, anteriors a 1642. Encara, se serveix de l'epítet de «Rei Sol» a Lluís XIV (present a la carta I: III), que el rebria, primer, el 23 de febrer de 1653, «quan va interpretar el paper d'Apol·lo (rei del sol) en el *Ballet Royal de la nuit*», i després, i de manera consolidada, «després del 5-6 de juny de 1662, les dates del *Grand Carroussel*,

els sonats festejos que tingueren lloc per a celebrar el naixement del seu delfí» (p. 77). Lluís XIV, d'altra banda, com diu Sogues, va visitar Perpinyà el 1660, per presentar-se a les elits locals un cop s'havia signat el Tractat dels Pirineus, la qual cosa podria ser una referència comuna evident entre emissor i destinatària. Això el porta a conjeturar que les cartes podrien ser posteriors, doncs, a 1660 i admet que res impedeix, pel que coneixem, que siguin encara posteriors. Com apuntava, el fet que permet a Sogues de situar els textos amb gairebé seguretat total amb posterioritat a 1657 és que Fontanella ja s'hi presenta com a religiós, i no entra en l'orde dels dominics fins aleshores. Haurà de ser aquesta data, doncs, la que haurem de fer servir a partir d'ara per parlar d'aquests textos.

Per a l'ordenació i establiment dels textos, Sogues ha partit del manuscrit 68 de la biblioteca Lambert Mata de Ripoll, l'anomenat manuscrit R per la bibliografia. Això el porta a no tenir en compte el poema 325 en l'ordenació de Miró («Pescador que viu de l'ham», amb la rúbrica «A una Senyora anomenada Ham»). Aquest poema —que, si no m'he despistat (cosa possible), no es menciona al llarg del llibre— es compon del que sembla una missiva i una resposta (potser de Maria Teresa Ham o potser ficcionada) i juga amb un dels motius més distintius i presents del cicle, les equivalències poeta/peix i dama/pescadora, que apareix a les cartes I: II-V i II: XII. Si tenim en compte que el motiu Fontanella el desenvolupa sobretot en aquest cicle —a part d'aparèixer en (crec) una sola gileta i en el romanç «Ja del tot apaciguada», escrit per algú del cercle de Fontanella—, aquesta relació pren importància. En el manuscrit de Ripoll, el poema es troba després de dues composicions monorims (possiblement espúries) que hi ha a continuació de la darrera de les cartes editades per Sogues («Indivisible perla», II: XIII) i just abans d'una sèrie de lletres per cantar, és a dir, d'un altre bloc clarament diferenciat. Si ens fixem en el manuscrit B1 (ms. 27 de la Biblioteca de Catalunya), veiem que porta sencera i ordenada la segona part del *Cicle dels rams* tal com el delimita Sogues i apareix al manuscrit R; i allà la composició que apareix immediatament a continuació és «Pescador que viu de l'ham» (f. 43-44). La posició en els manuscrits, el motiu piscatori, la destinatària, la forma aparentment epistolar i el fet que ja Miró la incorporés entre les «Poesies que contenen referències a persones i llocs del Rosselló», fan pensar que potser es tracta d'un poema si més no que cal considerar, encara que sigui per refutar-lo com a pertanyent al cicle, com ja es fa breument amb «Cor i flor presenta amor» (cf. p. 32) i «Oronte, messageta» (cf. p. 36, n. 5). Més enllà d'això, que es deu resoldre en algun lloc de la seva tesi doctoral, com diu Eulàlia Miralles al pròleg del llibre, «Sogues ha fixat el text del *Cicle dels rams* raonadament i de manera fiable, ha tingut en compte tots els testimonis disponibles, l'ha depurat d'errors i l'ha enriquit amb un aparat de notes i de variants

molt complet» (p. 11). Cal dir, també, que el llibre està escrit amb un estil agradabilíssim i que es vol sempre aclaridor sobre els punts de què tracta.

La segona part del llibre és l'edició, perfectament llegidora, neta i entenedora, dels 29 textos. Cada text va seguit d'una breu explicació dels temes i referents amb què juga, les edicions i els manuscrits significatius, l'explicitació de la mètrica del text, les diverses rúbriques que rep en cada manuscrit consultat, les variants entre manuscrits i manuscrit base i una sèrie d'aclariments textuais molt útils.

Com explica Sogues —i ressalta Miralles al «Pròleg»—, les cartes poètiques representen fins a 78 composicions de l'obra de Fontanella, la majoria de les quals «s'agrupen en quatre cicles que presenten una certa continuïtat temàtica i/o argumental: les *Cartes a les monges dels Àngels i Jerusalem*, el *Cicle de Münster*, les *Cartes a Fil·lis, Amarat·lis i altres pastores*, i el *Cicle dels rams*» (p. 17). L'establiment de tota aquesta sèrie de cicles, al costat de conjunts (més o menys) coneguts com el *Panegíric a la mort de Pau Claris*, les giletetes o els poemes dedicats a la mort de Nise, ha d'ajudar a posar la lupa en la construcció, ja no del cicle concret dels rams, sinó en la construcció de cicles o conjunts poètics com una de les estratègies de composició més productives per Fontanella. De passada, això també ajudarà a plantejar la possibilitat d'una lectura menys fragmentària o parcel·lada de la seva obra, cosa que ha de permetre establir relacions entre cicles i poemes solts que il·luminin millor tota l'obra de Fontanella —dramàtica i poètica—, tant pel que fa a les estratègies compositives, la cronologia i la interpretació. Tanmateix, per aconseguir això caldrà poder consultar una obra completa (en paper) que segueixi una ordenació menys restrictiva que la que proposava l'edició de Miró, segurament massa deutora de les edicions canòniques d'autors del segle d'or castellà, com les de Lope o Quevedo, o fins i tot les parcials de Góngora (si pensem en els sonets i en els romanços). Ara per ara, el llibre que ens ocupa, al costat, per exemple, de la tesi sobre les giletetes de Marta Castaño, són l'única manera fiable de resseguir una parcel·la d'aquesta mena d'ordenacions en l'obra fontanellana, de la qual encara hi ha tot de racons mal estudiats —o massa poc explicats. Esperem, de moment, l'edició de la resta de cicles estudiats per Sogues per poder anar entrant sense engavanyaments innecessaris i amb plena fiabilitat en aquesta nova lectura de Fontanella.

JAUME COLL MARINÉ
*Universitat de Vic -
 Universitat Central de Catalunya*
 jaume.coll@uvic.cat
 ORCID 0000-0002-4863-661X